ПУТІВНИК

з питань комунікації з суспільством стану досудових розслідувань кримінальних правопорушень, які викликали значний суспільний резонанс

Передмова.

Клімат для громадянського суспільства в Україні залишається небезпечним. Правозахисні організації продовжують фіксувати тиск й переслідування активістів (https://goo.su/9sdd), а ефективність розслідування злочинів проти активістів залишається низькою. Активізація кримінального провадження у таких справах спостерігається, як правило, після безпосереднього звернення до органів досудового розслідування ЗМІ чи неурядових організацій, або ТСК для здійснення парламентського контролю за розслідуваннями нападів на Катерину Гандзюк та інших громадських активістів протягом 2017-2018 років.

З іншої сторони, навіть у кримінальних провадженнях, по яких здійснюються відповідні процесуальні дії, суспільство не має обєктивної інформації внаслідок відсутності в поліції та прокуратурі алгоритмів (чи стандартів) інформування суспільства про досудового розслідування кримінальних правопорушень, які викликали значний суспільний резонанс.

Цей Путівник розроблений у відповідь на ситуацію неефективного розслідування кримінальних правопорушень проти громадських активістів, та відсутності належного інформування органами досудового розслідування (поліції) і прокуратурою про хід таких розслідувань.

Путівник має сприяти органам досудового розслідування (поліції) та прокуратурі забезпечувати ефективну комунікацію з суспільством щодо розслідування злочинів проти громадських активістів та правозахисників, а також в інших справах. Путівник враховує потребу дотримати баланс між задоволенням суспільного інтересу та збереженням таємниці слідства, забезпечення презумпції невинуватості особи, захисту конфіденційності інформації про особу та її приватності.

Путівник має стати складовою частиною загального процесу стратегічних комунікацій (страткому) та комунікаційних стратегій поліції та прокуратури, сприяти співпраці цих органів як у ході досудового розслідування, так і в ході визначення обсягу відомостей кримінального провадження, про які можна повідомити суспільству.

Путівник не торкається питань системної комунікації зі ЗМІ з усіх питань діяльності поліції.

Рекомендується Офісу Генерального прокурора та органам досудового розслідування (ДБР, СБУ, НАБУ), на основі цього Путівника, розробити власні допоміжні інструменти комунікації з суспільством.

1. Скорочення, які застосовані в Путівнику.

ЗМІ – засоби масової інформації
ЄСПЛ, Суд – Європейський суд з прав людини

ЄКПЛ, Конвенція – Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод

КК – Кримінальний кодекс України

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України

НУО – неурядові організації.

2. Про що цей Путівник?

2.1 Цей Путівник пояснює потребу у наданні суспільству інформації, пропонує алгоритми дій поліції по визначенню уповноважених підрозділів (осіб) для інформування, визначає принципи та інструменти комунікації, пропонує обсяг інформації, яка має надаватись суспільству, дає поради щодо простої мови комунікації, та як дотримати баланс між суспільним інтересом і охоронюваною законом таємницею. Наприкінці пропонуються корисні посилання – джерела, які можна використати для розроблення аналогічних Путівників для комунікації в поліції.

2.2. Цей Путівник не стосується забезпечення права осіб, які є учасниками кримінального провадження, а також близьких родичів, членів сім'ї постраждалої особи знати про хід розслідування.

3. Для чого потрібне інформування суспільства?

3.1. Національна поліція України служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку; здійснює свою діяльність на засадах відкритості та прозорості в межах, визначених Конституцією та законами України; здійснює діяльність в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об’єднаннями на засадах партнерства, діяльність поліції спрямована на задоволення їхніх потреб. Рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції (ст.ст.1, 9, 11 Закону України "Про Національну поліцію").

3.2. Інформування суспільства з питань, які є предметом суспільного інтересу, підвищує довіру суспільства в цілому та членів громади до поліції, сприяє розкриттю злочинів та запобіганню злочинності тощо.

3.3. Друковані та інші ЗМІ, НУО, громадські активісти відіграють важливу роль у забезпеченні відкритості поліції та захисті суспільних інтересів.

3.4. Натомість, неефективна комунікація, чи її відсутність створює підґрунтя для маніпуляцій, що з рештою шкодить і слідству, і правосуддю як такому.

4. Принципи комунікації.

4.1. У демократичному суспільстві діяльність із розслідування злочинів передбачає підзвітність слідчих суспільству і їх відданість інтересам суспільства. (https://www.ohchr.org/Documents/Publications/training5part3ru.pdf).

4.2. Взаємовідносини між поліцією та суспільством повинні здійснюватись таким чином, щоб вони відповідали найвищим стандартам неупередженості та доброчесності.

4.3. Поліція зобов'язана охороняти конфіденційність та цілісність інформації, запобігати несанкціонованому витоку інформації. Проте, має бути дотриманий баланс між охоронюваною законом таємницею та обов'язком поліції бути відкритою та прозорою, де це можливо.

4.4. У публічній комунікації неможна використовувати фото- і відео- матеріали, які принижують честь і гідність особи, або показувати зображення, символіку, інші візуальні атрибути, які дискредитують особу чи групу.

Неможна:

Фото 1 https://goo.su/agCp

4.5. Дотримуватись інформаційної гігієни під час проведення провадження: не допускати несанкціонованого витоку інформації.

4.6. При інформуванні суспільства про обставини подій не надавати коментарі, які принижують честь і гідність особи, дискредитують особу чи групу.

Приклад 1: на фото 2 негативний приклад коментування події, а саме: в назві новини слова «..конфлікту за участю активістів» можуть сприйматись як дискредитуючі щодо групи осіб – активістів, натякаючи на їх конфліктність.

Фото 2 з офіційного сайту Національної поліції України https://goo.su/asba

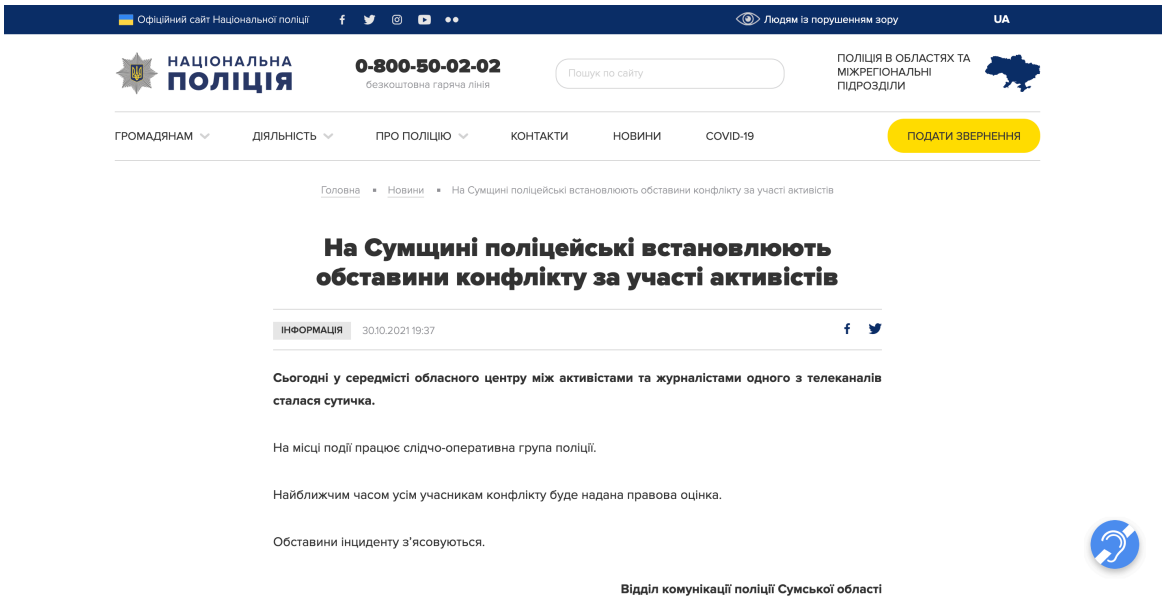

4.7. Надання неповної інформації про подію може спровокувати маніпуляції.

Приклад 2: у новині «У Миколаєві слідчі розслідують обставини підпалу автомобіля місцевого активіста» (з офіційного сайту Національної поліції України https://goo.su/bbHp) висловлено твердження про підпал автомобіля місцевого активіста. З назви новини можна зробити висновок, що поліція точно знає, кому належить автомобіль. Проте зміст новини не містить жодного обґрунтування (інформації, припущення) про ймовірного власника автомобіля.

Зміст новини:

«8 жовтня близько 3:28 до поліції надійшло повідомлення про те, що на автостоянці по вул. Морехідній у Заводському районі Миколаєва горить автомобіль Ford Fusion. Пожежу ліквідували співробітники ДСНС.

Оглянувши місце події, слідчо-оперативна група Заводського відділу поліції виявила фрагменти горіння автомобіля та залишки горючої суміші, які з метою встановлення причин пожежі будуть направлені на експертизу.

Наразі поліцейські проводять розслідування, у ході якого встановлюватимуть усі обставини події та причетних до підпалу осіб. Відомості про вказаний факт внесені до ЄРДР за ч. 2 ст. 194 ККУ «Умисне знищення або пошкодження майна, вчинене шляхом підпалу», що карається позбавленням волі на строк від трьох до десяти років.

Поліція встановлює свідків підпалу, тому звертається з проханням до громадян корисну для слідства інформацію повідомляти до Заводського відділу поліції за адресою: м. Миколаїв, вул. Біла, 44 або за телефонами (0512) 34-11-98, 102. Відділ комунікації поліції Миколаївської області.»

Позитивним є те, що новина розміщена вчасно – в той самий день, коли сталася подія.

Приклад 3: назва новини «У Києві затримано організаторів псевдомітингів» (https://goo.su/a9O3) може бути сприйнята як дискредитація мирних масових заходів.

Зміст новини: «Підозрювані займалися організацією акцій на підтримку одного з фігурантів кримінального провадження – «активіста», який вимагав кошти з посадових осіб за нерозголошення компрометуючої або конфіденційної інформації. За свої «послуги» вимагали від 20 до 30 тисяч гривень.» містить негативний контекст щодо осіб, які займаються громадським активізмом.

4.8. Утриматись від інформації, яка вказує на приналежність особи до певної групи, спільноти, що може створити у суспільства упереджене ставлення до конкретної групи (роми, ветерани тощо). *Неможна:* “Ветеран зарізав нападника”.

4.9. Предмет і межі розмови повинні бути чітко встановлені між обома сторонами до обміну інформацією.

4.10. Уповноважений підрозділ(и) (особа(би):

повинні бути заохочені (в рамках загальної комунікаційної стратегії органу) говорити з суспільством з питань, за які вони відповідають, та які становлять суспільний інтерес;

повинні бути відкритими, доступними, чесними, точними, актуальними та своєчасними у наданні інформації.

4.11. Для журналістів уповноважені підрозділ(и) (особа(би) мають бути доступні і у неробочий час, щоб можна було отримати інформацію про екстрені події.

4.12. Поліція має право очікувати, що ЗМІ, журналісти будуть дотримуватись Кодексу етики українського журналіста, законів про захист персональних даних та інших законів, які охороняють конфіденційність, приватність, честь і гідність особи.

5. «Суспільство» - це хто?

5.1. Правила комунікації, зазвичай, визначають стосунки між владою та ЗМІ.

5.2. Проте запитувати інформацію, що становить суспільний інтерес, може будь-хто. Тому недоцільно обмежувати пропоновані цим Путівником інструменти комунікації виключно ЗМІ.

5.3. Запитувати інформацію можуть ЗМІ, НУО, громади, окремі особи.

6. Інструменти комунікації.

6.1. Оскільки в Путівнику не йдеться про планові звітування поліції про свою діяльність, доцільно використовувати всі передбачені законодавством інструменти оперативного інформування, наприклад, такі:

проведення прес-конференцій, брифінгів, організація інтерв'ю з уповноваженими особами;

випуск і поширення прес-релізів, експрес-інформації тощо;

вичерпні відповіді на запит на отримання публічної інформації.

7. Хто має інформувати суспільство?

7.1. Суспільство повинно точно знати, хто має надати інформацію.

7.2. Закон України "Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації" визначає такі інформаційні служби: інформаційні управління, інформаційно-аналітичні підрозділи, прес-служби, прес-центри, управління і центри громадських зв'язків, прес-бюро, прес-секретарі та прес-аташе з відповідним апаратом.

7.3. Це може бути організаційно-методичний підрозділ слідчого управління, як це наразі визначено Інструкцією з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України.

7.4. Також інформувати суспільство про хід розслідування може сам слідчий, як самостійна процесуальна особа.

7.5. Який саме підрозділ(и) (уповноважена особа(би) мають інформувати суспільство про хід досудового розслідування, визначається самим органом.

7.6. За загальною практикою, що є в країнах Європи, комунікацію, зокрема зі ЗМІ, організовує інформаційна служба (перелік див. в пп.8.2), яка допомагає знаходити відповіді на запитання журналістів, є посередником в організації інтерв'ю та є первинною контактною ланкою для журналістів.

7.7. Важливо, щоб інформація про такий уповноважений підрозділ(и) (особу чи осіб) була загальнодоступна.

8. Мова інформування.

8.1. Під час інформування суспільства недоречно застосовувати «поліцейський жаргон», спеціальні терміни, складні речові конструкції.

8.2. Усна чи письмова інформація повинна бути короткою та зрозумілою.

8.3. Наприклад, інформація про те, що «Група невстановлених осіб скоїла правопорушення, яке попередньо кваліфікується за статтею 162 Кримінального кодексу України» доцільно сказати простою мовою: «До житла громадянина (громадянки) Г. увірвалась група невідомих осіб», або повідомлення «Залишене без догляду майно стало об'єктом крадіжки» доцільно перетворити на приблизно таку інформацію «Валіза, залишена в ресторані, була вкрадена».

9. Обсяг інформування.

9.1. Первинна інформація про подію або про злочин може містити такі відомості:

1) короткий опис події (обставин справи);

2) місце, де подія відбулася (назва населеного пункту, якщо мова йде про більш великий населений пункт, то назва вулиці), і час;

3) деперсоніфіковані дані постраждалої особи (осіб), наприклад, стать, вік; дані про загиблу особу повідомляються лише після оповіщення членів родини, близьких осіб про смерть;

4) дані про затриману на місці події особу підозрюваного (стать, вік /рік народження).

9.2. Подальша інформація для суспільства повинна включати такі відомості:

1) наявність (відсутність) кримінального провадження, його номер і дата внесення до ЄРДР;

2) назва та контакти органу досудового розслідування;

3) статті КК, за якими здійснена попередня кваліфікація правопорушення;

4) про стан розслідування (чи триває, чи направлено до суду з обвинувальним вироком, чи передано за підслідністю до іншого органу, чи закрито та підстави закриття);

5) відомості, оприлюднені на підставі статей 297-4, 297-5, 323 КПК.

9.3. Відносно неповнолітньої особи вказуються тільки її стать і вік.

9.4. Ім'я, прізвище, по-батькові (за наявності) особи оголошується лише в тому випадку, коли її особу в результаті не може бути встановлено третіми особами.

9.5. Більш точно обмежувати обсяг первинної інформації, яка підлягає оприлюдненню, має право слідчий, який здійснює досудове розслідування у конкретній справі.

9.6. Оскільки нагляд за досудовим розслідуванням здіснює прокуратура, додаткову інформацію про подію можна отримати також в уповноваженому підрозділі (у особи) прокуратури.

9.7. Важливо, що в законодавстві відсутні обмеження для інформування про суть, зміст, процесуальні дії та їх результати кримінального провадження у справах, які закриті. Закриті провадження вже не підлягають обмеженням, встановленим ст. 222 КПК.

10. Як дотримати баланс між суспільним інтересом і охоронюваною законом таємницею?

10.1. Повідомлення особистої інформації про учасників кримінального провадження може бути здійснено у таких випадках, зокрема:

в інтересах слідства (для сприяння розшуку підозрюваних, потерпілих, свідків та (або) для ідентифікації згаданих осіб тощо);

якщо інформація про особу учасника (учасників) кримінального провадження оприлюднена в ЗМІ без допомоги поліції;

коли особи самі повідомили про свій процесуальний статус (затримання, арешт тощо).

10.2. Правоохоронні органи повинні збалансувати право особи на повагу до приватного та сімейного життя, права ЗМІ, НУО та людей на свободу вираження поглядів та права підсудних на справедливий суд.

Рішення повинні прийматись у кожному окремому випадку, але, окрім чітко визначених обставин, або там, де застосовуються законодавчі обмеження, імена чи ідентифікаційні дані підозрюваних, затриманих, арештованих осіб не повинні розкриватись поліцейськими для ЗМІ або суспільства. Такі обставини включають загрозу життю, запобігання чи розкриття злочинів або питання суспільного інтересу та довіри. Цей підхід спрямований на підтримку послідовності та уникнення небажаних розбіжностей, які можуть заплутати ЗМІ та суспільство.

10.3. Особиста інформація про свідків або потерпілих не повинна розкриватися без упевненості у відсутності юридичних обмежень, які застосовуються, і виключно за погодженням зі свідками чи потерпілими. Якщо не вдається досягти згоди, для розголошення такої інформації повинен бути обгрунтований суспільний інтерес.

10.4. Правоохоронним органам заборонено публікувати фотографії людей.

10.5. Пропонується контрольний перелік запитань для прийняття рішення доцільності (можливості) оприлюднення інформації, у разі виникнення сумнівів у прокурора, слідчого, уповноважених підрозділів (осіб).

Якщо відповідь (відповіді) на питання І – «ТАК» - інформацію слід надавати.

Питання І:

• запитуються питання, що становлять суспільний інтерес?
• відповіді на питання, ймовірно, поінформують або заспокоять громадськість?
• інформування допоможе запобігти або розкрити злочин?
• інформування спростує маніпуляції та недостовірну інформацію?

Якщо відповідь (відповіді) на питання ІІ – «НІ» - інформацію надавати не можна.

Питання II:

• інформування становитиме втручання у право особи на справедливий суд, порушить презумпцію невинуватості, порушить конфіденційність, приватність?

• інформування спричинить непотрібні страждання чи утиски підозрюваним особам, їхній членам сім'ї, близьким особам, чи членам громади?

• інформування поставить під загрозу майбутні операції поліції або розкриє таємну тактику розслідування?

11. За якими критеріями та за яких умов можна стверджувати, що інформація становить суспільний інтерес?

11.1. Відповідно до ст. 29 Закону України «Про інформацію» інформація з обмеженим доступом може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення.

Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо.

11.2. Тобто, відповідно до цієї статті необхідно встановити:

1) яка інформація суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу;

2) чи право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення.

Труднощі тут полягають у тому, що термін «предмет суспільного інтересу» є також оціночною категорією.

При вирішенні питання, чи є інформація суспільно необхідною, доцільно виходити з того, що суспільний інтерес означає, що громадськість має вигоду від того, що певна інформація стане доступною. Звичайно, важко визначити, яка ця вигода могла б бути, тому що, природно, вона змінюватиметься від справи до справи.

Досить слушними можуть виявитися для практичного застосування критерії, складені Комітетом з Етики Британського Національного Союзу Журналістів (NUJ):

a) Виявлення чи викриття злочину чи серйозного проступку;

b) Захист суспільного здоров’я чи безпеки;

c) Запобігання введенню в оману громадськості певними твердженнями чи діями з боку особи чи організації;

d) Викриття неналежного використання державних коштів чи інших форм корупції в державних органах;

e) Розкриття потенційних конфліктів інтересів у тих, хто посідає владні і впливові місця;

f) Викриття жадібності корпорацій;

g) Викриття лицемірної поведінки тих, хто займає високі посади.

Вітчизняні дослідники пропонують наступні критерії віднесення інформації до такої, що становить суспільний інтерес:

I) інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету та територіальній цілісності України, порушення інтересів територіальних громад і права власності народу

України; дозволяє здійснити обґрунтований політичний вибір; гарантує обізнаність із подіями та фактами, що безпосередньо впливають на стан і характер життя людини; забезпечує реалізацію конституційних прав, основоположних свобод і обов'язків; запобігає правопорушенням, введенню громадськості в оману, а також шкідливим екологічним та іншим наслідкам від діяльності (бездіяльності) суб'єктів господарювання тощо;

II) брати до уваги такі обставини: 1) чи суперечить чиясь поведінка посадовому обов'язку; 2) чи йдеться про наявність правопорушення; 3) чи є ознаки зловживання владою; 4) чи йдеться про недбале виконання обов'язків або неналежне управління публічним (державним) органом; 5) чи наявна корупція (невиправдане використання державних/громадських коштів) або шахрайство; 6) чи йдеться про загрозу здоров'ю, безпеці особи, групі осіб, довкіллю; 7) чи посадова особа вводила в оману громадськість публічними заявами; 8) судову помилку; 9) якщо йдеться про інтереси національної безпеки; 10) якщо йдеться про економічний добробут; 11) якщо йдеться про права людини.

11.3. Окремі приклади правової позиції ЄСПЛ у справах про доступ до публічної інформації.

При вирішення питання про конфлікт між правом поширювати ідеї і правом на захист репутації та прав інших осіб доцільно використовувати практику ЄСПЛ, наприклад рішення у Справі "Таммер проти Естонії" (Заява №41205/98) (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_055#Text).

При вирішення питання про межі втручання в приватне життя публічних осіб рекомендується врахувати рішення у справі Von Hannover против Германии (№№ 40660/08 и 60641/08) (https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Own_image_RUS.pdf).

Суд установив, що право на доступ до інформації підпадає під захист статті 10 Конвенції.

Суд постановив, що свобода «отримувати» інформацію «забороняє урядові обмежувати особу в отриманні інформації, яку інші бажають або, можливо, бажають передавати їй».

Суд сформулював та застосував чотири порогові критерії, щоб оцінити, чи відмова в доступі до інформації становитиме порушення статті 10 Конвенції:

1) оцінка мети запиту;

слід звертати увагу на досвід організацій (осіб) - заявників у сфері захисту прав людини, зокрема моніторингу дотримання прав людини правоохоронними органами, судовою системою, поширенні інформації, обстоюванні суспільних інтересів тощо;

мета запиту на інформацію повинна відповідати критеріям (критерію), передбаченому статтею 10 Конвенції;

2) оцінка природи інформації;

слід з'ясувати, чи становить запитувана інформація суспільний інтерес, та оцінити природу інформації;

Суд звертає увагу і на природу, тобто характер, запитуваної інформації.

«Суд залишив поза увагою аргумент заявника, що запитувані судові рішення стосувалися гучних кримінальних справ, порушених проти колишніх високопосадовців за корупційні злочини. Той факт, що обвинувачені в цих справах були відомі публічні особи, сам по собі не є, згідно зі статтею 10, достатній для обґрунтування надання третій стороні, яка діє лише приватно, повних копій відповідних судових рішень у незавершених кримінальних провадженнях, зокрема частини рішень, які не вважалися публічною інформацією відповідно до чинного на той час національного законодавства. Аргументація Суду в цьому випадку класична – суспільний інтерес не може полягати у звичайній цікавості громадськості. (у справі «Студіо Моніторі» та інші проти Грузії» Заяви №44920/09 та 8942/10)».

«Суд нагадав, що запитувана інформація повинна становити суспільний, а не приватний інтерес (див. Magyar Helsinki Bizottság, §§ 161–62). Суд звернув увагу, що в цьому випадку інформація стосувалася клієнта заявника і була потрібна саме йому (у справі «Токарєв проти України» Заява № 44252/13).»;

3) оцінка ролі запитувача;

Слід оцінити роль, яку організація (особа)-заявник відіграє в громадянському суспільстві.

Заявники повинні пояснити у запиті, чому запитувані документи необхідні їм для здійснення свободи вираження поглядів.

Крім того, «Суд, оцінюючи роль запитувачів в «отриманні та передачі» інформації громадськості, зазначив, що заявники мали змогу продовжити та завершити своє журналістське розслідування без запитуваних документів.» (у справі «Студіо Моніторі» та інші проти Грузії» Заяви №44920/09 та 8942/10).

«У цій справі заявникові потрібен був доступ до інформації, щоб виконувати свої професійні обов'язки захисника, і вони жодним чином не прирівнювалися до притаманних ролі «вартового демократії», що захищається статтею 10. Тому не можна сказати, що цілі діяльності заявника – важливий елемент усвідомленої публічної дискусії» (§ 24).» (у справі «Токарєв проти України» Заява № 44252/13);

4) оцінка «готовності та доступності» інформації;

Слід переконатись, що запитувана інформація готова та доступна, а також, що її надання не було б обтяжливе для влади.

«Стаття 10 Конвенції не надає особі права доступу до інформації, що перебуває в розпорядженні державного органу, а також не зобов'язує уряд передавати таку інформацію. Однак таке право або обов'язок може виникнути, по-перше, коли розкриття інформації було передбачене судовим рішенням, що набрало законної сили, і, по-друге, за обставин, коли доступ до інформації – важливий фактор для здійснення особою свого права на свободу вираження поглядів. Чи становить і якою мірою відмова в доступі до інформації втручання у права заявника на свободу слова, слід оцінювати в кожному конкретному випадку та з урахуванням його конкретних обставин» (у справі «Студіо Моніторі» та інші проти Грузії» Заяви №44920/09 та 8942/10).

12. Післямова.

12.1. Цей Путівник не дає відповідей на кожну ситуацію, але визначає базові стандарти та підходи, які допоможуть працівникам поліції та іншим працівникам налагодити продуктивні та ефективні стосунки з суспільством.

12.2 Підтримання цих загальних стандартів може вимагати різних дій поліції відповідно до конкретних обставин. Поліцейські та інші працівники повинні керуватись здоровим глуздом і завжди чітко розуміти, чому вони щось роблять і як це сприймають інші.

12.3 Міцні, відкриті та прозорі стосунки між поліцією та суспільством є життєво важливими у демократичному суспільстві.

13. Корисні посилання.

13.1. Стратком: «Діалог між громадянами та владою як ніколи важливий для втілення реформ». https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/stratcomms-citizen-government-dialogue-is-more-crucial-to-the-reform-process-than-ever-before/.

13.2. Взаємодія поліції та громади Community Policing (CoP). Буклет підготовлено та надруковано за підтримки програми «Права людини та правосуддя» МФ «Відродження». https://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2017/02/com_pol.pdf.

13.3. Зарубіжний досвід ефективної комунікації поліцейських (Аналітичний огляд). http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/13696/1/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%20%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4.pdf.

13.4. ПРИНЦИПЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПОЛИЦИИ Методическое пособие по правам человека Аннеке Осce. https://www.amnesty.nl/content/uploads/2017/01/understanding_policing_2007_russian.pdf?x53918.

13.5. Чи повинні працівники міліції надавати журналістам інформацію про ДТП і чи не порушується при цьому “таємниця слідства”? https://irrp.org.ua/chi-povinn-pracvniki-mlcyi-nadavati-zhurnalstam-nformacyu-pro-dtp-chi-ne-porushuyetsya-pri-comu-tayemnicya-sldstva/.

13.6. Guidance on Relationships with the Media May 2013 APP Reference Material. https://www.npcc.police.uk/documents/reports/2013/201305-cop-media-rels.pdf.

13.7. Принципы общения Департамента полиции и пограничной охраны со СМИ. https://www.politsei.ee/ru/instruktsii/principy-obshcheniya-so-smi.

13.8. Деякі проблеми застосування закону України «Про доступ до публічної інформації». https://khpg.org/1317625772.

13.9. ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ЄСПЛ У СПРАВАХ ЩОДО ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ. https://rm.coe.int/echr-cases-2020-web/1680a10d12.